

VILÁG- TÖRTÉNET

5. (37.) évfolyam 2015. 4.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **GYÓNI GÁBOR**
OROSZORSZÁG MINT BIRODALOM
- **SZ. BÍRÓ ZOLTÁN**
AZ OROSZ BIRODALOM „IDEGENJEI”
- **JEKATYERINA PRAVILOVA**
A BELSŐ TRANSZFEREK SZEREPE
AZ OROSZ BIRODALOM IGAZGATÁSÁBAN
- **DEÁK ANDRÁS**
GAZDASÁGI MODERNIZÁCIÓ ÉS ORIENTÁCIÓVÁLTÁS
A POSZTSZOVJET TÉRBEN
- **ALEKSZANDR SZTIKALIN**
AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM
ÉS A SZOVJET–JUGOSZLÁV VISZONY
- **SZEMLE**
KÉPES GYÖRGY, KRÁNITZ PÉTER PÁL, KECSKÉS D. GUSZTÁV ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Bottoni Stefano (felelős szerkesztő)
Bíró László (szerkesztő), Farkas Ildikó, Martí Tibor,
Skorka Renáta (rovatvezetők)
Katona Csaba (olvasószerkesztő)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Anderle Ádám, Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Papp Imre, Pók Attila, Poór János

5. (37.) évfolyam 2015. 4.

TARTALOM

Birodalomkutatás Oroszországban (Sz. Bíró Zoltán)	503
<i>Tanulmányok</i>	
Gyóni Gábor: Oroszország mint birodalom. Az Orosz Birodalom területe és népessége	505
Sz. Bíró Zoltán: Az Orosz Birodalom „idegenjei”	521
Jekatyerina Pravilova: A belső transferek szerepe az Orosz Birodalom igazgatásában	553
Deák András: Az inercia jegyében. Gazdasági modernizáció és orientációváltás a posztszovjet térben	575
Font Márta: I. András és Bölcs Jaroszlav	607
Sashalmi Endre: A koronázási érme mint legitimációs médium a 18. századi Oroszországban. I. Katalin, Anna, Erzsébet és II. Katalin császárnők koronázási érméinek ikonográfiai vizsgálata	625
<i>Műhely</i>	
Alekszandr Sztikalin: Az 1956-os magyar forradalom és a szovjet–jugoszláv viszony 1956–1957. Egy orosz–szerb forráskiadási munkálat kapcsán	645
<i>Szemle</i>	
Az emberi testtől az óraműig. Az állam metaforái és formaváltozásai (Képes György)	667
Atatürk és az Új Törökország képe a náci ideológiában (Kránitz Péter Pál)	672
A frankofón Európa és Magyarország a hidegháború kezdetén (Kecskés D. Gusztáv)	675

Jelen számunkat szerkesztette: Sz. Bíró Zoltán

A koronázási érme mint legitimációs médium a 18. századi Oroszországban

I. Katalin, Anna, Erzsébet és II. Katalin császárnők koronázási érmeinek ikonográfiai vizsgálata

A 18. századi orosz történelem egyik újszerű vonása az állam új megnevezése volt, amely az uralkodó hivatalos tituluszának megváltozásából eredt: az *Orosz Cárságból* (*Rosszijszkoje Carsztvo*) hivatalosan *Összorosz Birodalom* (*Vszjerosszijszkaja Imperija*) lett azáltal, hogy Péter 1721-ben felvette az *Összorosz Császár* (*Vszjerosszijszkij Imperator*) címet (a *Nagy jelző* és a *Haza Atyja* titulus mellett). A másik, ennél látványosabb újdonság az önálló női uralom megjelenése volt: „1725 és 1796 közt ugyanis, rövid időszakoktól – azaz II. Péter (1727–1730), VI. Iván (1740. október–1741. november), valamint III. Péter (1761. december–1762. június) uralkodásától – eltekintve, Oroszországot császárnők uralták.”¹ Az önálló női uralomhoz vezető út azzal vette kezdetét, hogy Nagy Péter 1724-ben saját kezűleg császárnővé koronázta második feleségét, Katalint, aki aztán Péter 1725-ös halála után I. Katalinként (1725–1727) foglalta el a trónt. Az uralkodó feleségének megkoronázása precedens nélküli esemény volt Oroszországban, amit éppen ezért egy grandiózus rézmetszettel, valamint koronázási érmékkel/zsetonokkal tettek publikussá. E médiumok egyúttal jól azonosítható legitimációs céllal is bírtak, melyek közül a koronázási érméknek kell nagyobb jelentőséget tulajdonítanunk, minthogy ikonográfiai programjuk – e médium természetéből adódóan – kevésbé volt bonyolult, mint a metszeteké, másrészt – értelemszerűen – nagyobb hatást is tudtak gyakorolni azoknál.²

Katalin 1724-es koronázásáról három ikonográfiailag különböző koronázási érme ismert számomra. Az első érme averse³ (1. kép)⁴ Pétert és Katalint ábrázolja

1 Wortman, 1995. 85–86.

2 A Nagy Péter uralkodása idején vert különböző (nem pénz) célú érmék (a koronázási érmék mellett voltak például győzelmeiket megőrkítő érmék is) példányszáma a „néhány százastól a néhány ezres nagyságrendig terjedt”. Cracraft, 1997. 271. A koronázási érmék arany, ezüst és bronz változatban készültek, és a társadalmi rang szerint osztották szét azokat.

3 Az *avers*, az előlap, köznapi néven a „fej”, az érme azon oldala, amelyen az uralkodó képmása, vagy az állam címere, vagy az állam más megjelenítési módja található, míg a *revers*, a hátlap, köznapi néven az „írás”, értelemszerűen a másik oldal, amely általában kevésbé jól definiálható.

4 A kép forrása: <http://www.sixbid.com/browse.html?auction=592&category=13217&lot=603108>. (Letöltés ideje: 2015. okt. 24.)

1. kép. Megkoronáztatott Moszkvában. Péter és Katalin a koronázási érmén (1724)

mint társuralkodókat, nevükkel és titulusaikkal (*Pjotr Imperator, Jekatyerina Imperatrix*), míg reverse a Katalint megkoronázó Pétert, a koronázás helyére utaló felirattal (*Megkoronáztatott Moszkvában*), illetve (alul) a koronázás évével (1724). Erről a koronázási érméről a következőket jegyzi meg James Cracraft a Péter alatt bekövetkezett ikonográfiai forradalomról írt monográfiájában: egyrészt hangsúlyozza a két személy római mintát követő öltözetét, másrészt a Péter általi koronázás kapcsán azt, hogy „láthatóan az utódlás volt ezáltal előkészítve, arra az esetre, ha Péter hirtelen felnőtt fiúörökös nélkül halna meg”.⁵

A második érme (2. kép)⁶ előlapján a *Kegyelem a Magasságostól* felirat olvasható, amely a képi ábrázolás magyarázatául szolgál: a felhőből (mennyből) ki jövő fénysugarak (az isteni kegyelem jeleként) egy koronára vetülnek rá, melynek formája megfelel annak az új, császári típusú – azaz zárt – koronának, amelyet Katalin 1724-es koronázására készíttetett Péter mint új regáliát, a Monomah-sapka helyett. Az üzenet tehát egyértelmű: Katalint az Égből koronázták meg. Az érme hátlapja pusztán a koronázás helyét és idejét rögzíti: *Katalin császárnő, megkoronáztatott Moszkvában, az 1724. évben*. Ez a koronázási érme egy további szempontból is figyelmet érdemel. Nevezetesen azért, mert a későbbi koronázások alkalmával, azaz 1730-ban, valamint 1742-ben, változatlan ikonográfiával adták ki, csak a reversen levő név és időpont volt más, az uralkodóváltásnak megfelelően. Éppen ezért ezt a változatot *standard koronázási érmének* hívom. Érdekes, hogy az érmén a korona ábrázolása változatlan maradt, annak ellenére, hogy Anna koronázására (1730) már egy új császári típusú koronát készíttetek – mégpedig Katalin koronájá-

5 Cracraft, 1997. 271.

6 A kép forrása: http://www.mcsearch.info/search.html?search=&view_mode=0&c=8&a=677&l=&page=2. (Letöltés ideje: 2015. nov. 24.)

2. kép. Kegyelem a Magasságostól. Katalin koronázására készült érme (1724)

nak drágaköveit is felhasználva, így Katalin koronájának csak az abroncsa maradt ránk –, s aztán Erzsébet is ezzel a fejdíszsel koronázta meg önmagát (1742).

Miként lehet összeegyeztetni a két koronázási érme első látásra ellentmondó politikai üzenetét? Ehhez a harmadik koronázási érme (3. kép)⁷ aversén található felirat nyújt segítséget, mely így hangzik: *Istentől és a Császártól (От Бога и Императора)*. Ez a felirat egy emelvényre helyezett párnán lévő korona körül fut – az emelvény elején az *Emlékül*, alatta pedig az *Általános öröm* felirat látható –, s a képhez hasonlóan Katalinnak a moszkvai Uszpenszkij-székesegyházban történt koronázási ceremóniáját idézi: a korona ott is egy emelvényen pihent, mielőtt azt Péter a felesége fejére helyezte volna. Feofán Prokopovicsnak, Péter fő ideológusának koronázási szónoklata pedig pontosan az idézett felirat üzenetére épült: „*Feofán ugyanis többször kijelentette, hogy csakis Isten révén érthető meg egy ilyen merész lépés, mint ez a koronázás, csakis ő tehetta ezt meg. Isten és Nagy Péter.*”⁸ A felirat és a szónoklat iménti üzenetének értelmezéséhez a kulcs szintén magában a koronázási szónoklatban található, mégpedig Prokopovics következő kijelentésében: „*A cár szíve Isten kezében van.*”⁹ Ez a Bibliából származó sor a cárok isteni jogalapjának régi premisszája volt a 16. századtól kezdve, és olyan széles körben ismerték, hogy közmondásként tartották számon már a 17. században. Ebből az elvből táplálkozott az az ugyancsak közmondásként ismert meggyőződés is, hogy „*A cár akarata, Isten akarata.*” Az *Istentől és a Császártól* sor tehát e premisszák ismeretében nyeri el az értelmét.

7 A kép forrása: <http://www.sixbid.com/browse.html?auction=592&category=13217&lot=603087>. (Letöltés ideje: 2015. okt. 24.)

8 Marker, 2007. 198.

9 Uo. 199.

3. kép. Istentől és a Császártól. Katalin koronázására készült érme (1724)

Mivel Katalin 1724-es koronázásának legvalószínűbb magyarázata abban kereshető, hogy Péter őt akarta utódjául a trónon – ami, amint említettem, meg is történt 1725-ben, annak ellenére, hogy a koronázás után Katalin hűtlensége miatt Péternek más terve is volt az utódlás vonatkozásában, továbbá annak dacára, hogy Péter nem jelölte meg konkrétan és félreérthetetlenül, hogy ki kövesse őt a trónon¹⁰ –, így a koronázást úgy tekinthetjük, hogy az tulajdonképpen Péter 1722-es trónöröklési törvényének következménye volt. E rendelkezés szerint ugyanis az uralkodó, tetszése szerint, bárkit kijelölhetett utódjának az alkalmaság alapján.

A trónörökös személyének kijelölése a 16. század elejére a moszkvai uralkodók kizárólagos kompetenciájává vált: ebből a szemszögből nézve Péter rendelete mindössze törvénybe iktatta ezt a gyakorlatot, és nem állt olyan messze a moszkvai múlt hagyományaitól, amint azt általában vélik.¹¹ Ami azonban mindenképpen újdonság volt, az abban rejlett, hogy a *kijelölt örökös ezután elvileg bárki lehetett*: azaz egy olyan személy is, aki nem állt vérrokonságban a dinasztiaival, továbbá nemcsak férfi, mint ahogy az korábban mindig is történt a kötelező érvényű szokásjog szerint, hanem akár nő is, sőt – ad absurdum – nem ortodox hitű is, mint-hogy a rendelet nem tartalmazott felekezeti kikötést sem. E szemszögből nézve viszont Péter rendelete a hagyományokkal való világos szakítás volt, ugyanis a *vérségi leszármazás, a férfinem kizárólagossága, valamint az ortodoxia* elengedhetetlen legitimációs elvek voltak a Péter előtti moszkvai orosz uralkodók esetében.¹²

10 Uo. 174–175.

11 Sashalmi, 2013. 36–42.

12 A trónöröklés férfinemre történő korlátozása miatt hiúsult meg Nagy Péter féltestvérének, Szofjának a kísérlete is, hogy ne csak régensként (1682–1689), hanem saját jogán uralkodjon. Erre részletesen lásd: Sashalmi, 2013. 81–86.

Mindazonáltal az 1722-es trónöröklési rendelet igyekezett elrejtetni az utód-kijelölés törvénybe iktatásának újszerű (potenciális) következményeit, és a hagyomány köntösébe burkolni azt, mivel III. Iván 1498-as, illetve 1502-es döntéseit hozta fel precedensként. Ő ugyanis először legidősebb fiának, az 1490-ben elhunyt Ivánnak a fiát, Dmitrijt tette meg örökösének 1498-ban, majd négy év múlva revideálva ezt a döntését, III. Iván megfosztotta unokáját a trónutódlás jogától, s második házasságából született fiát, Vaszilijt (a későbbi III. Vaszilijt) jelölte ki örökösének. Péter 1722-es rendelete, persze, nem zárta ki azt, hogy az uralkodó a cári nemzetiségből jelöljön ki valakit, de a múlttal ellentétben a *normatív vérségi elv*, amely a *legidősebb életben levő fiú* utódlásában mutatkozott meg, többé már nem jelentett legitimációs alapot – ezt ugyanis teljesen felülírta az uralkodói akarat, amely független volt minden jogi korláttól.

Nem csoda, hogy Péter maga is szükségét érezte annak, hogy valamiféle bővebb igazolással rukkoljon elő a trónöröklési rendeletet megtámogatandó, azon példákra való hivatkozásokon kívül, amelyek magában a dokumentumban is szerepelnek (így például III. Iván döntései), mivel a rendelet megrázkódtatásként érte az alattvalókat.¹³ Ez a feladat Péter már említett fő ideológusára, Prokopovicsra várt, aki *Az uralkodó akaratának jogossága állama örökösének meghatározására* (1722) című értekezésében fejtette ki a trónöröklésről szóló rendelet apológiáját: nemcsak történelmi példákat, hanem a korabeli politikai gondolkodás kulcsfogalmait, így a szuverenitás fogalmát is segítségül hívva.¹⁴ Ez az írás lett a péteri korszak legfőbb politikai értekezése.

Ami Péter e rendeletének hatását illeti, annak legfőbb következménye a trónöröklés bizonytalansága volt 1797-ig, ami viszont melegágya lett az úgynevezett palotaforradalmaknak (1725–1762). Bármi volt is a trónra kerülő uralkodók jogigényének alapja, 1725 után a Nagy Péter által létrehozott gárdaezredeké volt a végső szó a trónutódlásban. Ez az eseménysor jól ismert a magyar nyelvű russzisztikai irodalomban is,¹⁵ így nem szükséges annak részleteit bemutatni. (Jelen írásban csak a legszükségesebb tények közlésére szorítkozom e tekintetben.)

Amikor Nagy Péter felesége, az írástudatlan Katalin 1725-ben elfoglalta a trónt, nem koronázták meg újra: így joggal gondolhatjuk, hogy a már említett 1724-es, Péter általi koronázást tekintették az uralkodás jogalapjának. Katalin koronázási manifesztuma valóban úgy tálalta trónra jutását, „mintha Péter jelölte volna ki őt utódnak, az 1722-es törvénnyel összhangban”,¹⁶ bár Péter nem hagyott hátra semmilyen erre vonatkozó iratot. Katalin trónra kerülése egyértelmű szakítás volt a múlttal: egyfelől női uralkodója lett Oroszországnak, először a történelmében, másfelől nem vérségi jogon nyerte el a trónt, hanem Péter újdonsült törvénye által. A törvény azonban – azáltal, hogy elvben megszüntette a dinasztikus jogot – legitimációs válságot okozott a trónutódlásban Péter halála után. Következésképp elengedhetlenné vált, hogy a trónt elfoglaló személy minél előbb szentesítse hatal-

13 Lentin, 1996. 17.

14 Sashalmi, 2013. 195–199.

15 Niederhauser, 1997. 254–259., 278–280., Részletesen: Bodnár, 2000. 11–46.

16 Lentin, 1967. 67.

mát. *Különösen fontos volt ez a precedens nélküli női uralom esetében.* A megoldást, ahogy arra Richard Wortman rámutatott, a koronázás jelentette: „A koronázás szentelte meg minden egyes császárnő jogigényét... Az uralom sürgős előfeltételének tekintették, és az erre való előkészületek rögtön megkezdődtek a hatalom megragadása után.”¹⁷ A 18. századi orosz koronázások ugyanis, „a tizenhatodik és tizenhetedik századi angol koronázásokhoz hasonlóan, a bizonytalan trónigényeket erősítették meg”, hangsúlyozza Wortman.¹⁸

A koronázás nemcsak szentesítette a hatalomra került személy pozícióját, de egyben a trónra támasztott igény világos kinyilatkoztatásaként is szolgált az alattvalók előtt. Ebben játszottak véleményem szerint nagy szerepet a koronázási érmék. A koronázási érmék kiadása, ami már régóta gyakorlat volt a nyugati keresztény kultúrkörben, 1724-ben kezdődött Oroszországban és a 18. században tradícióvá vált, sőt a 19. században is folytatódott. De míg 1724–1762 között a koronázási érmék a legitímáció kifejezésének fontos médiumai voltak, addig pusztán ceremonális jellegű dologgá váltak azt követően, hogy az öröklés stabilizálódott I. Pál 1797-es trónöröklési törvényével. Ez ugyanis hatályon kívül helyezte Péter 1722-es rendelkezését és visszaállította a vérségi elvet, de a moszkvai időkkel ellentétben, immár világosan szabályozta is azt: kimondta a férfi primogenitúra elvének olyan módon való alkalmazását, hogy nők csak férfiak hiányában jöhetnek számításba az öröklésben.

Bár a 18. századi koronázások jelentőségét már felismerte a szakirodalom (mint Wortman is), a koronázási érméknek a legitímációban betöltött kulcsszerepe mindmáig nem kapott figyelmet a nemzetközi russzisztikában. Ezt a hiátust igyekszik betölteni a jelen írás Katalin, valamint az őt követő három női uralkodó koronázási érméinek vizsgálatával.

Anna (Ivanovna) (1730–1740) koronázási érméje

Katalin halála után Péter Alekszejevics, Nagy Péter még csak 11 éves unokája került trónra II. Péterként (1727–1730). Ő ugyan Péter első házasságából származó, Alekszej nevű fiának gyermeke volt, de Alekszejt és utódait Péter 1718-ben törvényileg kizárta az öröklésből, majd Alekszejt magát összeesküvés vádjával halálra ítélték. A kizárás, valamint az 1722-es péteri trónöröklési rendelet által okozott legitímációs zavart jól mutatják azok a dokumentumok, amelyek II. Péter hatalomra jutását igyekeztek megalapozni.

II. Péter trónra lépési manifesztuma ugyan még arra hivatkozott, hogy őt Katalin – akit „szeretett nagyanyánk” néven említ a forrás, de aki valójában nem volt nagyanyja Péter Alekszejevicsnek – jelölte ki utódjául végrendeletében, mégpedig

17 Wortman, 1995. 89. Ehhez a megállapításhoz a következő lábjegyzetet fűzte Wortman: „Anna Ivanovna koronázása alig két hónappal trónra lépése után történt, Erzsébeté öt hónappal azután, II. Kataliné pedig három hónappal rá. Csak III. Péter halogatta azt, nem törődve Nagy Frigyes figyelmeztetésével, és már azelőtt megdöntötték hatalmát, hogy kitűzte volna koronázásának időpontját.” Wortman, 1995. 89. 18. lj. 18 Uo. 89.

„szeretett nagyapánk”, azaz Nagy Péter 1722-es rendeletének megfelelően.¹⁹ Érdekes, hogy „bizonyítékként a végrendeletet a hűségeskühhöz csatolták”.²⁰ Valamivel több mint két és fél hónap múlva azonban a kormányzást kezében tartó Legfelső Titkos Tanács rendeletben érvénytelenítette az 1722-es trónöröklési szabályozást, és az örökletes monarchia elvét állította vissza: az új értelmezés szerint II. Péter születése jogán nyerte el a trónt.²¹ Ugyanakkor a tanács eltörölte azokat a Nagy Péter által kiadott 1718-as manifesztumokat, amelyek sérelmesek voltak II. Péter apjára (Alekszej Petrovicsra), illetve nagyanyjára, Eudoxiára nézve.²²

További két és fél hónap elteltével az ifjú cár koronázását bejelentő manifesztum kinyilatkoztatta a trónöröklésre vonatkozó bevett moszkvai felfogást: az *Isten által kiválasztott dinasztiából származó személy vérségi jogát*. A manifesztum II. Pétert „igaz(i) és született uralkodónak” (*isztyinnij i prirodnij goszudar*) nevezte, ugyanakkor azt is kinyilatkoztatta, hogy „Isten annak adja az öröklést, akinek akarja”, és hogy II. Péter hatalma, „Isten által trónra emelt (*bogovencsannije*) elődei” példáját követve, magától a „Királyok Királyától származik”.²³ Mindez tehát a moszkvai hagyományok világos helyreállítása volt, mint ahogy a főváros visszavitele is Szentpétervárról Moszkvába.

II. Péter hirtelen halála után az Oroszországot kormányzó oligarchikus testület, a Legfelső Titkos Tanács, Nagy Péter unokahúgának, Anna Ivanovnáknak ajánlotta fel a trónt. Anna Ivanovna Nagy Péter féltestvérének, az 1696-ban elhunyt V. Ivánnak a lánya volt, akit a kurlandi herceghez adtak feleségül. A dinasztiával való közeli vérrokonság tehát – szemben Katalinnal – az időközben megözvegyült Anna esetében fennállt, viszont az említett tanács egy olyan feltételeket tartalmazó irat elfogadását szabta számára a trón elnyeréséhez, amely drasztikusan megnyirbálta volna Anna hatalmát, s az autokrácia helyett egy oligarchikus kormányzást jelentett volna. Ráadásul a feltételek végén egy ellenállási klauzula állt: „Ha pedig ezeket megszegném, akkor fosszanak meg Oroszország koronájától.”²⁴ Anna ugyan először aláírta ezt az iratot, de miután látta, hogy a nemesség többsége ellenzi a korlátozásokat, néhány hét után nyilvánosan összetépte a hatalmát korlátozó dokumentumot, helyreállítva az autokráciát. Nem véletlen, hogy ezt a teátrális aktust hamarosan követte Anna koronázása.

Koronázási érméjének (4. kép)²⁵ előlapján a császárnő képmása látható, a körfelirat pedig a titulusait sorolja fel: *I[sten] K[egyelméből] Egész Oroszország Császárnője és Autokratája (B[ozseju] M[ilosztyiju] Imperatrix i Szamogyerszica Vszjerosszizskaja)*. A hátlapon levő felirat a legitimáció három forrását azonosítja: *Isten, a nemzetség és ezek által (Bogom, rodom i szimi)*.

19 Lentin, 1996. 68.; Whittaker, 2003. 67.

20 Whittaker, 2003. 68.

21 Lentin, 1996. 68.

22 Uo. 68., 116. 264. j.

23 Uo. 116. 264. j.

24 Анисимов, 1994. 181.

25 A kép forrása: <http://www.sixbid.com/browse.html?auction=592&category=13217&lot=603142>. (Letöltés ideje: 2015. okt. 24.)

4. kép. Isten, a nemzetség és ezek által. Anna koronázási érméje (1730)

Sokatmondó, hogy Anna koronázási albumának már az első oldalán – a koronázási album új műfaj volt Oroszországban, első ízben Anna esetében találkozunk vele – szerepel a legitimáció első két eleme, ahol Anna kijelentette: „Mindenkinek számára ismert, hogy *Isten kifürkészhetetlen irgalma* folytán miként léptünk az Összorosz Birodalom örökletes trónjára, és hogy minden alattvalónk hűségesküt tett nekünk, mint *igaz és született* autokratikus uralkodónak (*Isztyinnoj i Prirodnoj Szamogyerzsavnoj goszudarinye*).”²⁶ Azaz a koronázási album bevezetője tartalmazza azokat a kritériumokat, amelyek a *cárok isteni jogalapjának* lényegi összetevői voltak azokban az időkben, amikor az uralkodás még csak *kizárólag a férfinem privilégiuma volt*: nevezetesen az Isten által adott közvetlen hatalmat, amelyre az örökletes születés jogosít fel valakit, és aki ezáltal igaz, tehát valódi cár (azaz nem álcár). (Ezt állította helyre, amint láttuk, II. Péter is!)

A körülbelül 500 példányban készült koronázási albumban szerepel az eseményre kiadott koronázási érme rajza is, s az idézett felirat egyes elemeit az album külön, didaktikusan meg is magyarázza: *1. Minthogy nem más, mint Isten által adatott [értsd: a hatalom] (Jako nyi ot kogo, tokmo ot Boga). 2. A szülőkön keresztül való öröklés révén (Po naszlegyiju rogyityelej). 3. A Magasságostól kiérdemelt erények által.*²⁷

A koronázási érme reversének képi ábrázolása két, egymással összefüggő kérdést vet fel. Nevezetesen: *kikre, illetve mikre vonatkozik konkrétan a felirat utolsó eleme? Miként tükrözi az ábrázolás a hatalom Isten által adott voltát?* Az első kérdésre a választ nagyrészt az album magyarázata adja meg: a három nőalak ugyanis eszerint három erényt jelképez (melyeket egy-egy attribútum azonosít), ezek pedig

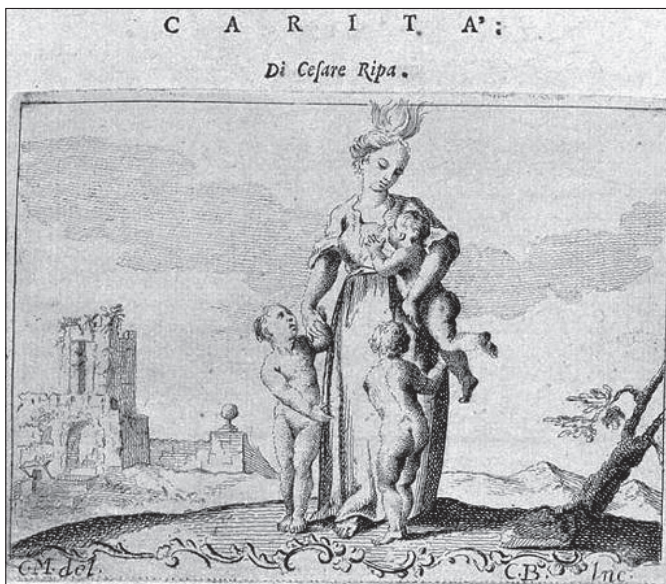
26 Описание, 1730. 1. (Kiemelés tőlem – S. E.)

27 Уо. 32.

a következők: bal oldalon a hit (kereszt), jobb oldalon a remény (horgony), középen a szeretet (egy kisgyermekkel a kezében és másik kettővel mellette).²⁸ Mind-egyik egy-egy regáliával iktatja be Annát: jogarral, országalmával és koronával.²⁹

Amit a magyarázat nem említ, az az, hogy ezek az erények a keresztény teológiai erények. A szeretetet jelképező nőalak nemcsak a központi helyet foglalja el az érmén (és annak rajzán az albumban), hanem magasabb is, mint a másik kettő, és ő helyezi a koronát Anna fejére. Úgy vélem, hogy nagy jelentősége van a szeretet kiemelt vizuális ábrázolásának. Ugyanis Szent Pál szerint a szeretet a legnagyobb a három teológiai erény közt, s e pozíciója a nyugati keresztény művészetben is tükröződött a késő középkorban.³⁰

A keresztény szimbolikában hagyományosan a kereszt, a horgony, a szív számít a hit, a remény, illetve a szeretet attribútumának, de az érmén a szív helyett egy gyermek van a nőalak kezében. A koronázási album szöveges része azonban – amint az imént láthattuk – még két gyermeket is említ a szeretetet jelképező nőalak mellett, de őket, érdekes módon, nem ábrázolja az albumban levő rajz sem.³¹ Honnan származik az a szimbolika, amely a szív helyett a gyermeke(ke)t használja a szeretet attribútumaként? Úgy vélem, hogy Cesare Ripa *Iconologia* című műve volt ennek a forrása. Ripa művének 1603-as kiadásában több variációt is ad a szeretet allegorikus ábrázolására: ezek egyikén, melyhez kép is társul (5. kép),³² egy

5. kép. Carità
(Cesare Ripa: *Iconologia*
című művéből)

28 Uo. 32.

29 Uo. 32.

30 Rubinstein, 1958. 185. 50. lj.

31 *Описание*, 1730. 33.

32 A kép forrása: http://www.corriere.it/gallery/cultura/06-2012/iconologia/1/iconologia_2049fea4-baa5-1e1-9945-4e6ccb7afcb5.shtml#1. (Letöltés ideje: 2015. okt. 25.)

6. kép. Szentháromság
(Andrej Rubljov ikonja)

nőalak három gyermekkel szerepel, míg egy másik leírásában mindössze egyetlen gyermeket említ Ripa, akita a nőalak bal karjában tart – ugyanúgy, mint ahogy az érmén és az albumban levő rajzon is látható.³³

Nézzük ezután a második kérdést a képi üzenet kapcsán: *Miként tükrözi az ábrázolás a hatalom Isten által adott voltát?* A három teológiai erény allegorikus ábrázolásának elrendezése nagyon hasonló a Szentháromság ortodox kánon szerinti, angyalok általi vizuális megjelenítéséhez, amint azt például Andrej Rubljov híres *Troica* ikonján láthatjuk (6. kép).³⁴ Ha tudjuk azt, hogy a nyugati keresztény szimbolikában szoros kapcsolat volt a Szentháromság dogmája és a három teológiai erény közt – „három lépcső vezet a templomban a szentélybe, ami a hit, remény, szeretet, vagy egyúttal a Szentháromság szimbóluma is”³⁵ –, és ehhez hozzávesszük azt a már említett ikonográfiát, hogy a szeretetet magasabban ábrázolja a nyugati keresztény művészet a másik két teológiai erénynél, akkor könnyen

33 Ripa, 1997. 95–96.

34 A kép forrása: http://www.pravmir.com/article_1224.html. (Letöltés ideje: 2015. okt. 25.)

35 Brackney, 2010. 98.

érthetővé válik az áthallás ezen erények allegorikus ábrázolása és a Szentháromság ortodox ábrázolása közt. Egy ortodox szemlélő számára bizonyára a Szentháromsággal való asszociáció volt a legkézenfekvőbb, amikor a három nőalakot ilyen elrendezésben látta, ahol még az alakok beállítása is hasonló a Szentháromság ikon angyalaiéhoz. Úgy vélem tehát, hogy a koronázási érme reversén a Szentháromság kanonikus ortodox ábrázolását ötvözték a három teológiai erény nyugati, allegorikus ábrázolásával, amely megoldás valószínűleg abból az asszociációból táplálkozott, hogy a nyugati teológiában és szimbolikában szoros kapcsolat volt a három teológiai erény és a Szentháromság közt. Így az érme reverse azt sugallta, hogy Anna nemcsak az erényektől, hanem magától a Szentháromságtól kapta a hatalmat.

Anna 1731-ben visszaállította Nagy Péter 1722-es trónöröklési rendeletét, majd később erre hivatkozva jelölte ki örökösét is, oly módon, hogy a mindössze 13 éves unokahúgának, Anna Leopoldovának majdani utódjára ruházta a trónöröklés jogát: mégpedig úgy, hogy döntése idején unokahúga nemhogy állapotos nem volt, hanem még el sem volt jegyezve.³⁶ Anna halálakor (1740) Anna Leopoldovna csecsemő gyermekére, VI. Ivánra szállt a trón, de a vérségi elv alapján volt sokkal közelebbi leszármazott is, mégpedig Nagy Péter lánya, Erzsébet, s ő támogatóinak köszönhetően rövid időn belül megdöntötte VI. Iván és Anna Leopoldovna régens hatalmát.

Erzsébet (1741–1761) koronázási érméje

Erzsébet (azaz Jelizaveta Petrovna) Péter és Katalin lánya volt, aki legitimációjának felépítésében nagyban támaszkodott anyja örökségére: „Bár ritkán említik meg az irodalomban, de Erzsébet uralkodása során mindvégig újra és újra hangsúlyozta az anyai ági kapcsolatot, hogy anyja emlékét ápolja.”³⁷ Amikor Erzsébet a gárda segítségével megdöntötte a csecsemő VI. Iván és anyja uralmát (1741), az utána kiadott trónra lépési manifesztumban még nem tagadta VI. Iván vérségi jogát a trónra, de a hatalomváltást, eufemisztikusan, a *választás elvével igazolta*: nevezetesen azzal, hogy az alattvalók kérésére foglalta el a trónt, minthogy látta a nép szenvedéseit a régenség alatt, annak inkompetenciája miatt.³⁸ Miután azonban Erzsébet hatalma kezdett konszolidálódni a koronázással, a legitimációt immár a leszármazásra alapozta: „a Péterhez és Katalinhoz fűződő vérrokonságra” (*blizoszty po krovi*),³⁹ hasonlóan a koronázáskor elhangzott hálaadó szónoklathoz.⁴⁰

36 Dixon, 1999. 15.

37 Marker, 2007. 216.

38 Whittaker, 2003. 81.

39 Uo. 82–84.

40 Marker, 2007. 216.

7. kép. Az Isteni Gondviselés a hű alattvalók révén. Erzsébet koronázási érméje (1742)

Erzsébet koronázási érméjének (7. kép)⁴¹ aversén a császárnő arcképe látható, ugyanazokkal a titulussal, mint amelyek Annáén is szerepelnek. Amit fontos tudni a revers értelmezéséhez, az magának az államcsínynek a megkoreografálása. „Ugyanis 1741. november 24-ének éjszakáján, amikor Jelizaveta Petrovna carevna a Szent Katalin-napi istentiszteleten vett részt, jól tudta, amint térdelve imádkozott elhunyt anyja angyalához, hogy közben az az államcsíny zajlik, amely a következő napon a trónra segíti őt.”⁴² Erzsébet tehát az isteni gondviselést kérte, és kérése meghallgatásra talált...

Erzsébet 1742-es koronázási ceremóniája a múlttal való világos szakítás volt, ugyanis kivette a koronát a koronázást celebráló érsek kezéből, és saját kezűleg tette azt a fejére. A saját kezűleg való koronázást ugyanakkor szimbolikusan mintegy megelőlegezte a koronázási menet, amit Erzsébet koronázási albumából ismerünk: nevezetesen annak a négy boltíves kapunak a homlokzata, amelyek ikonográfiáját az album el is magyarázta, és amelyekről az album illusztrációkat is tartalmazott. „Az illusztrációk az ünneplés alapvető témáit sugallták, különösképpen azt a képet, hogy a császárnő népének Isten által kijelölt megmentője... A képek egyértelművé tették, hogy Erzsébet hatalma közvetlenül Istentől való, tehát semmiféle egyházi vagy emberi hatalom által nem közvetített. Az úgynevezett tveri kapu boltíve, ami nincs az illusztrációk közt, egy olyan mennyből kinyúló kezét ábrázolt, amely koronát helyez Erzsébet fejére.”⁴³

Richard Wortman megjegyezte, hogy az elv, amely szerint „az igazi szuverén a mennyből koronáztatik meg”, a koronázási érmén is megjelent: egy nőalak

41 A kép forrása: <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=333&lot=1896>. (Letöltés ideje: 2015. okt. 24.)

42 Marker, 2007. 214.

43 Wortman, 1995. 97.

képében „a Gondviselés alakja koronázza meg a császárnőt”.⁴⁴ Ezen túlmenően Wortman nem érinti az érme ikonográfiáját, amely azonban, a felirattal együtt, *Az Isteni Gondviselés a hű alattvalók révén (Promiszl Bozsij cserez vernih poddannih)* – amit Wortman szintén közöl –, bővebb elemzést kíván. *Miként lehet összeegyeztetni az isteni gondviselést és az alattvalók szerepét?* Úgy vélem, hogy amivel itt szembeesülünk, az nem más, mint az a gondolat, amely szerint Isten a népen keresztül cselekszik, és amely elképzelés a zavaros időszakban jelent meg Oroszországban, különösképpen Mihail Romanov úgynevezett megerősítő iratában (1613), amely Mihail trónra jutásának hivatalos – ha nem is valóságghű – verziója volt. Eszerint Isten már a születéskor kijelölte őt a trónra, amikor pedig 1613-ban őrá esett az alattvalók választása, az nem volt más, mint az Isten által való kijelölés beteljesítése, e világi kinyilatkoztatása („Isten szava, a nép szava”), más szavakkal, az őt kiválasztó országos gyűlés résztvevői mindössze Isten akaratának eszközei voltak.⁴⁵

A koronázási érme feliratának közvetlen forrása azonban valószínűleg nem volt ilyen távoli: úgy gondolom, hogy abban a már említett munkában keresendő, amely Feofán Prokopovics nevéhez kötődik, és akinek tanítványai Erzsébet idején az ideológia fontos alakítói voltak. Ebben a műben a következő olvasható a hatalom eredetéről, illetve az istenkegyelmiségnek a népszuverenitáshoz való viszonyáról: „Illő azonban tudni, hogy a népakarat, mind a választómonarchiában, mind az örökletes monarchiában és a többi kormányzati formában is, *nem Isten valóságos gondviselése nélkül létezik (premudro gyejsztvujuscsu szmotrenyiju bozsiju)..., hanem isteni jeladás által mozgatva működik, ugyanis a Szentlélek tanítása világos, amint azt fentebb elegendően láttuk, hogy nincsen hatalom, csak Istentől.* Ily módon mind az alattvalók összes kötelezettsége az uralkodójuk iránt, mind az uralkodóé az alattvalói közből, nem egyedül a nép akaratából ered, hanem az isteni akaratból is.”⁴⁶

Az isteni gondviselés kifejezésnek ugyan itt egy másik változata szerepel (nem a *promiszl bozsij*, hanem a *szmotrenyije bozsije*), Erzsébet esetében pedig nem is magának a politikai kormányzatnak a kezdetéről volt szó, mint a műben, ez azonban a lényegen nem változtat: az államcsíny révén megvalósult uralkodóváltás ugyanis a *felirat és a képi ábrázolás fényében* úgy értelmezhető, hogy a „*hű alattvalók*”, azaz valójában a *gárda, az isteni gondviselés eszközei voltak.*

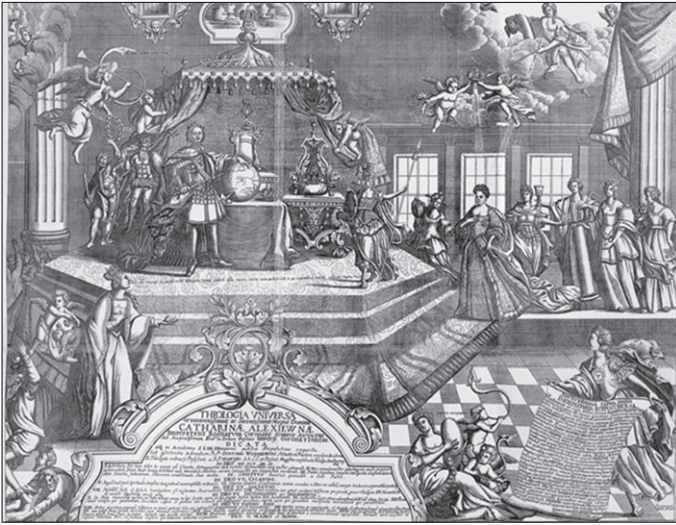
Erzsébet koronázási érméje ugyanakkor néhány olyan kódolt utalást is tartalmaz, ami a leszármazás jelentőségére utal, különösen az anyai ág vonatkozásában. Ha összehasonlítjuk az érmét azzal a metszettel (8. kép),⁴⁷ amely anyja, Katalin 1724-es koronázására készült, akkor a hasonlóságok szembeűnőek. Erzsébetet, mint ahogy Katalint is, a mennyből koronázzák meg: az előzőt az Isteni Gondviselés allegorikus nőalakja, az utóbbit egy felhőben levő azonosítatlan istennő, két angyal közvetítésével. Továbbá az érme jobb alsó részén egy pajzsot tartó nőalak látható, a pajzson az Orosz Birodalom címerével: a nőalak tehát Oroszország alle-

44 Uo. 97–98.

45 Sashalmi, 2013. 29.

46 Lentin, 1996. 208. (Kiemelés tőlem – S. E.)

47 A kép forrása: Sashalmi, 2013. 201.

8. kép.
Ivan Zubov konklúziója
Katalin koronázására

góriája. Hasonlóképpen, a metszet jobb alsó részén egy kibontott irattekercset hozó nőalakot láthatunk, a rajta levő írás pedig Katalinnak Oroszország érdekében végzett tetteit méltatja. Az érmén levő két oszlop szerepeltetése szintén fontos véleményem szerint. Az ábrázolás arra a két oszlopra emlékeztet, amely Péter személyes pecsétjén (9. kép)⁴⁸ látható. Ez a pecsétje 1714 óta biztosan használatban volt, de valószínűleg már 1710–1711-től is.⁴⁹

Összegezve: A koronázási érme nemcsak a közvetlenül Isten által adott hatalom elvét nyilatkoztatta ki az Isteni Gondviselés allegorikus alakja révén, hanem tükrözte Erzsébet körének azon törekvését is, hogy hangsúlyozza a trónhoz való jogát, mint Péter és Katalin lányának.

9. kép. Nagy Péter személyes pecsétje

48 A kép forrása: Sashalmi, 2013. 162.

49 Collis, 2011. 370.

II. Katalin (1762–1796) koronázási érméi

Erzsébetet az általa kijelölt unokaöcs, III. Péter követte a trónon, akinek rövid uralmát azonban saját felesége, Katalin döntötte meg, ugyancsak a gárda segítségével. Ami II. Katalin koronázási érméit illeti, ezekből három változat ismert számomra, melyekből az egyik az úgynevezett standard típus variációja (10. kép).⁵⁰ Ennek előlapján félkörben a felirat a következő: *A Haza iránti szeretetért (Za ljubov k Otyecsesztvu)*. Ez a képi ábrázolás abban különbözik a korábbi standardtól, hogy egy félkör alakú napkorongból áradnak a sugarak a koronára, a félkör felett pedig egy egyenlő oldalú háromszögben egy szem látható. Ez utóbbi, természetesen, a „mindent tudó, mindenütt jelen levő Istent szimbolizálja”,⁵¹ a háromszög pedig a Szentháromságot. „A szem a háromszögben, amit egy kör fog körbe a belőle kiáradó fénysugarakkal, az egy Isten–Szentháromság végtelen szentségének kifejezésére szolgált.”⁵² A Szentháromság efféle ábrázolása, akár valamely említett elem elhagyásával, közhelynek számított a nyugati barokk művészetben, mind a templomokon belül, mind azokon kívül, és szorosan kötődött a közvetlenül Isten által adott uralkodói hatalom, az isteni jogalap eszméjéhez, Nagy Péter alatt pedig az orosz hatalmi ikonográfiában is megszokottá vált.⁵³

10. kép. A Haza iránti szeretetért. II. Katalin koronázására készült érme (1762)

50 A kép forrása: <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=397&lot=1139>. (Letöltés ideje: 2015. okt. 24.)

51 Ferguson, 1961. 47.

52 Uo. 1961. 47.

53 Sashalmi, 2013. 171.

11. kép. A Hit és a Haza megmentéséért. II. Katalin koronázására készült érme (1762)

Katalin második koronázási érméje sokkal kidolgozottabb (11. kép).⁵⁴ Averse az ismert modellt követi Katalin arcképével és titulusaival, míg reversén az egyes elemek Erzsébet koronázási érméjét idézik (két oszlop, a mennyből koronát lenyújtó szárnyas alak). Ez nem meglepő, ha tudjuk, hogy Katalin uralkodása több szempontból Erzsébet uralkodásának folytatása volt,⁵⁵ így például az uralkodói dicsőítés terén (lásd majd például a Minervához való hasonlítást). A felirat, *A Hit és a Haza megmentéséért* (*Za szpaszenyije Veri i Otyecsesztva*), a *Haza* (*Otyecsesztvo*) mint hivatkozási pont fontosságát mutatja. Az *otyecsesztvo*, mely attól fogva vált fontossá, hogy Nagy Péter 1721-ben felvette az *Otyec Otyecsesztva* (*Haza Atyja*) címet, Erzsébet alatt jött szélesebb körű használatba. Katalin pedig különös hangsúlyt helyezett arra, hogy magát a *Haza Anyja* (*Maty Otyecsesztva*) szerepében tüntesse fel: rendeleteinek indoklásában ugyanis állandó elem volt „az anyai gondoskodásra, a haza, valamint alattvalói jólétére való hivatkozás”.⁵⁶ Az érme reversén Katalin orosz nevének (Jekatyerina Alekszejevna) kezdőbetűi (Je. A.) szerepelnek egy ovális pajzsban, amit virágkoszorú övez. Ezt az Isteni Gondviselés már ismert alakja koronázza meg, míg a két egymással szemben álló nőalak, a feliratnak megfelelően, a Hit és a Haza allegóriája egy oltár két oldalán. Az előbbit a kezében tartott kereszt, míg az utóbbit a tőle jobbra levő, letett pajzsban levő orosz címer azonosítja.

A harmadik koronázási érme (12. kép)⁵⁷ előlapján Katalin látható mint Minerva, mellvértezett, babérkoszorúval övezett sisakkal, rajta tolldíszel, s a hagio-

54 A kép forrása: <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=324&lot=24591>. (Letöltés ideje: 2015. okt. 24.)

55 Wortman, 1995. 109.

56 Schierle, 2007. 288.

57 A kép forrása: <http://www.historicalartmedals.com/MEDAL%20WEB%20ENTRIES/RUSSIA/IVANOV-CORONATION%20OF%20CATHERINE-BW223%20HIGH.htm>. (Letöltés ideje: 2015. okt. 24.)

12. kép. Katalin mint Minerva a koronázási érmén (1762)

mányos körfelirattal. A hátlapon alul, bal oldalon ülő nőalak maga Katalin, aki előtt térdre borulva egy másik nőalak látható, mégpedig Oroszország allegóriája, amely az őt támogató Szent Györggyel együtt egy párnán ajánlja fel a koronát és a jogart (tehát a hatalmat) Katalinnak, de ez a nőalak nem is Katalinra néz, hanem felfelé. A korona mögött jobb kezével felfelé mutató angyal látható, aki egy felette levő, felhőben ülő, jobb kezében jogart tartó nőalakra, az Isteni Gondviselés allegóriájára mutat. Legfelül a következő felirat olvasható: *Ebben van a te Megváltásod*. E feliratot nyilvánvalóan Oroszország vonatkozásában kell értelmezni: így érthető, hogy az Oroszországot megszemélyesítő nőalak felfelé tekint, mintegy az Isteni Gondviseléshez könyörögve. Alul nem a koronázás éve és napja van feltüntetve (a koronázás szeptember 22-én történt, amint az a másik két érmén látható), hanem az a dátum, amikor Katalin megdöntötte III. Péter hatalmát (1762. június 28-án).

Konklúzió

Anna Ivanovna uralkodásától kezdve a nőalakok dominánssá váltak a női uralkodók koronázási érméin, ami nem volt véletlen: a jelenség véleményem szerint a női uralom megjelenésének a következménye volt, és azt a célt szolgálta, hogy az adott személyt legitimálja a trónon. A nőalakok által történő koronázás (Anna esetében a szeretet allegóriája, Erzsébet és II. Katalin esetében pedig a mennyből lenyúló nőalak keze által), a saját jogon (azaz nem régensként) való női uralom legitimálása volt az ikonográfia eszközeivel. A női uralom újdonsága ugyanis megkövetelte, hogy átírják a moszkvai idők hagyományos, úgynevezett krisztocentrikus ideológiáját és ikonográfiáját, amely a cár és Krisztus közti párhuzamokra, áthallásokra épült.⁵⁸

58 Sashalmi, 2013. 32–34.

A krisztocentrikusságból, értelemszerűen, az is következett, hogy az uralkodáshoz való jog a férfinem genderspecifikuma volt.⁵⁹ Ezt kellett tehát megváltoztatni úgy, hogy az ikonográfia összhangban legyen az önálló női uralom gyakorlatával. Az isteni jogalap genderszempontról semleges szimbolikus megjelenítési formái (felhőből kiáradó napsugarak, háromszög a szemmel vagy anélkül), amelyek Nagy Péter alatt váltak általánossá 1700 után, továbbra is megmaradtak, amint azt a standard koronázási érme mutatja. Mindazonáltal szükséges volt az isteni akaratot úgy is megjeleníteni, hogy az alkalmas legyen a valóság, a női uralom saját jogon való legitimálására. Ezt pedig főként az Isteni Gondviselés nyugati ikonográfiából átvett, női alakban való allegorikus ábrázolásával oldották meg.

A női uralom és a nőalakokkal történő allegorikus ábrázolás egyúttal lehetőséget nyújtott arra is, hogy egyenesen a klasszikus mitológia nőalakjaival azonosítsák a császárnőket. A 18. század második felére „két istennővel azonosították gyakran a regnáló uralkodó alakját” Oroszországban: Dikével (az igazság görög istennőjével), de különösképpen Minervával.⁶⁰ Erzsébetet már az 1742-es koronázás alkalmával Minervaként illette egy vers,⁶¹ II. Katalin alatt pedig a Minervával való azonosítás egyenesen közhellyé vált: nem véletlenül, hiszen már a harmadik koronázási érme is ilyen színben tüntette fel őt.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

АНИСИМОВ

1994 АНИСИМОВ, Евгений Викторович: *Россия без Петра 1725–1740*. Санкт-Петербург, 1994.

Baehr

1991 Baehr, Stephen Lessing: *The Paradise Myth in Eighteenth-Century Russia*. Stanford, 1991.

Bodnár

2000 Bodnár Erzsébet: *Oroszország a 18–19. században*. Bp., 2000.

Brackney

2010 Brackney, William H.: *Studying Christianity*. London–New York, 2010.

Collis

2011 Collis, Robert: *The Petrine Instauration: Religion, Esotericism and Science at the Court of Peter the Great*. Leiden, 2011.

⁵⁹ Uo. 2013. 101–102.

⁶⁰ Baehr, 1991. 38.

⁶¹ Uo. 38., 206. 138. lj.

Cracraft

1997 Cracraft, James: *The Petrine Revolution in Russian Imagery*. Chicago–London, 1997.

Dixon

1999 Dixon, Simon: *The Modernisation of Russia. 1676–1825*. Cambridge, 1999.

Ferguson

1961 Ferguson, George: *Sign and Symbols in Christian Art*. Oxford, 1961.

Lentin

1996 Lentin, Antony: *Peter the Great: His Law on the Imperial Succession. The Official Commentary*. Oxford, 1996.

Marker

2007 Marker, Garry: *Imperial Saint: The Cult of St. Catherine and the Dawn of Female Rule in Russia*. De Kalb, 2007.

Niederhauser

1997 Niederhauser, Emil: A Pétervári Oroszország. In: Font Márta–Krausz Tamás–Niederhauser Emil–Szvák, Gyula: *Oroszország története*. Bp., 1997. 254–418.

Описание

1730 Описание коронации Ея Величества Императрицы и Самодержицы Всероссийской Анны Иоанновны, торжественно отправленной в Царствующем граде Москве, 28 апреля 1730 года. Москва, 1730.

Ripa

1997 Ripa, Cesare: *Iconologia*. [Róma, 1603.] Bp., 1997.

Rubinstein

1958 Rubinstein, Nicolai: Political Ideas in Sieneese Art. The Frescoes by Ambrogio Lorenzetti and Taddeo di Bartolo in the Palazzo Pubbico, In: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 21. (1958) 3–4. sz. 179– 207.

Sashalmi

2013 Sashalmi, Endre: *Trónöröklés és isteni jogalap Nagy Péter uralkodása idején, 1682–1725. Az írott források és az ikonográfia tükrében*. Pécs, 2013.

Schierle

2007 Schierle, Ingrid: For the Benefit and Glory of the Fatherland. The Concept of *Otechestvo*. In: *Eighteenth-Century Russia: Society, Culture, Economy*. Eds.: Bartlett, Roger–Lehman-Carli, Gabriella. Berlin, 2007. 282–295.

Whittaker

2003 Whittaker, Cynthia: *Russian Monarchy: Eighteenth-Century Rulers and Writers in Political Dialogue*. De Kalb, 2003.

Wortman

1995 Wortman, Richard S.: *Scenarios of Power: Myth and Ceremony in Russian Monarchy*. Vol. I. *From Peter the Great to the Death of Nicholas I*. Princeton, 1995.

ENDRE SASHALMI

THE CORONATION MEDAL AS A VEHICLE OF LEGITIMATION

ICONOGRAPHIC ANALYSIS OF THE CORONATION MEDALS OF FOUR EMPRESSES, CATHERINE I,
ANNE, ELISABETH AND CATHERINE II

An important feature of 18th-century Russian History was the advent of female rule, after the death of Peter the Great in 1725. Beginning from the reign of Empress Anne (1730–1740) female figures became prominent in the coronation medals of the empresses which could not be accidental: they clearly served, in my view, to legitimize the given woman on the throne. This phenomenon marked an important shift in the gender of the iconography of power. The 17th-century “Christo-centric”, i.e. male-gendered iconography had to be replaced with a new, female-gendered iconography corresponding to reality. Neutral (in the sense of gender) visual representations of divine right, namely through rays radiating from a cloud or a triangle (with or without the all-seeing eye) of course remained crucial. At the same time, divine will had to be personified in a way that made possible to associate it with the gender of the reigning monarch. This task was accomplished mostly by the female allegorical representation of Divine Providence.

CONTENTS

Researching the Empire in Russia (Zoltán Sz. Bíró)	503
<i>Studies</i>	
Gábor Gyóni: Russia as Empire: Territorial Expansion and Population of the Russian Empire	505
Zoltán Sz. Bíró: Being “Alien” in the Russian Empire: The Legal and Social Status of “Eastern” and “Western” Ethnic Groups	521
Ekaterina Pravilova: The Role of Internal Colonization in the Bureaucratic System of the Russian Empire	553
András Deák: Under the Sign of Inertia: Economic Modernization and Orientation Change in the Post-Soviet Space	575
Márta Font: Andreas the First and Yaroslav the Wise	607
Endre Sashalmi: The Coronation Medal as a Vehicle of Legitimation: Iconographic Analysis of the Coronation Medals of Four Empresses, Catherine I, Anne, Elisabeth and Catherine II	625
<i>Workshop</i>	
Alexandr Stykalin: The 1956 Hungarian Revolution and the Soviet–Yugoslav Relations: Reflections on a New Documentary Book	645
<i>Book Reviews</i>	
From the Human Body to the Clockwork: Metaphors of State, and State-building (György Képes)	667
Atatürk and the New Turkey in the Nazi Imagination (Péter Pál Kránitz)	672
The French-speaking European Countries and Hungary at the Beginnings of the Cold War (Gusztáv D. Kecskés)	675

SZERZŐINK

Deák András, PhD, tudományos főmunkatárs, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet • Font Márta, az MTA doktora, egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem BTK • Gyóni Gábor, PhD, tudományos munkatárs, ELTE BTK • Kecskés D. Gusztáv, PhD, tudományos főmunkatárs, MTA BTK Történettudományi Intézet • Képes György, PhD, egyetemi adjunktus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar • Kránitz Péter Pál, doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK • Pravilova, Jekatyerina, egyetemi tanár, Princeton University History Department • Sashalmi Endre, az MTA doktora, egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem BTK • Sz. Bíró Zoltán, tudományos főmunkatárs, MTA BTK Történettudományi Intézet • Sztikalin, Alekszandr, kandidátus, tudományos főmunkatárs, Orosz Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézet

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőnél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1014 Budapest, Úri utca 53., telefon: 224-6700/624, 626 mellék).

A Világtörténet 2015-ös évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap